

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет географії, туризму та історії
Кафедра туризму та економіки

«Допущено до захисту»

В.о. завідувача кафедри

_____ Остапчук І.О.

«__» _____ 2023 р.

Реєстраційний № _____

«__» _____ 2023 р.

РЕЛІГІЙНИЙ ТУРИЗМ ТА МОЖЛИВОСТІ РОЗРОБКИ ТУРІВ
УКРАЇНОЮ

Кваліфікаційна робота студентки
групи ТУР-19

ступеня вищої освіти: бакалавр

спеціальності: 242 Туризм

Кулініч Анастасії Сергіївни

Керівник:

кандидат географічних наук, доцент

Шиян Дарья Валеріївна

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ДЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ДЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Кулініч Анастасія Сергіївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ЗАПЕВНЕННЯ.....	2
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ.....	7
1.1. Історичні етапи розвитку релігійного туризму.....	7
1.2. Основні визначення, поняття та класифікація релігійного туризму.....	8
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ.....	14
2.1. Географія та провідні центри релігійного туризму України.....	14
2.2. Динаміка, напрями і перспективи розвитку релігійного туризму в Україні та в світі.....	18
2.3. Розробка авторського релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини».....	20
РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТУРУ.....	29
3.1. Розрахунок собівартості та витрат, напрями просування авторського релігійного туру на ринку України.....	29
3.2. Економічне обґрунтування релігійного туру Україною.....	40
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49
ДОДАТКИ.....	53

ВСТУП

Актуальність теми. Останнім часом на світовому ринку туристичних послуг неабияк активізувався такий туристичний напрямок, як релігійний туризм. Даний вид туризму безпосередньо пов'язаний з відвідуванням релігійних святинь і духовним вдосконаленням особистості. Релігійний туризм відіграє велику роль в системі міжнародного і внутрішнього туризму окремих держав світу. Люди вирушають в паломницькі та екскурсійні поїздки до святих місць і релігійних центрів.

Не оминули останні тенденції й вітчизняний туристичний ринок, адже Україна постає перед іноземним паломником однією з перлин, яка володіє багатою духовно-сакральною спадщиною. На теренах нашої Батьківщини збереглися історико-культурні пам'ятки християнства, ісламу, іудаїзму та інших релігій і етносів. Вони є привабливими культурними і сакральними осередками для українців, поляків, євреїв, кримських татар, караїмів, інших вихідців з України та їхніх нащадків, які проживають вже за її межами.

Останніми роками люди здійснюють приватні і організовані паломницькі поїздки до місць, пов'язаних з визначними датами, подіями, особистостями їхнього етноконфесійного минулого. У зв'язку з цим впливає логічна потреба в необхідності окреслити тенденції та перспективи розвитку релігійного туризму в нашій державі. На даному етапі розвитку туристичної галузі ринок релігійно-паломницького сегменту займає дедалі важливіше місце, а також є невід'ємною його частиною.

Аналіз попередніх досліджень. Теоретико-концептуальною основою наукового дослідження релігійного простору слугували праці таких дослідників: С. Дусенко, В. Задвірний, І. Зорін, Н. Жданов, О. Бабкін, О. Любіцева, С. Романчук та ін.

Незважаючи на те, що релігійний туризм є одним із найбільш популярних та економічно привабливих видів туризму у світі, в Україні на сьогодні цей вид туризму не є популярним, що зумовлено низкою чинників, зокрема

низьким рівнем розвитку релігійної інфраструктури, неналежним рівнем інфраструктури в місцях розташування сакральних місць. З огляду на це було обрано тему кваліфікаційної роботи «Релігійний туризм та можливості розробки турів Україною», що є актуальною та представляє значний теоретичний та практичний інтерес.

Мета роботи – розробка авторського релігійного туру Україною на основі комплексного аналізу специфічних особливостей організації релігійного туризму.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- 1) провести аналіз історичних етапів розвитку релігійного туризму;
- 2) схарактеризувати основні визначення, поняття та класифікацію релігійного туризму;
- 3) дослідити географію та провідні центри релігійного туризму України;
- 4) проаналізувати динаміку, напрямки та перспективи розвитку релігійного туризму в Україні та в світі;
- 5) розробити авторський релігійний тур Україною та дати економічне обґрунтування доцільності його впровадження на вітчизняному туристичному ринку.

Об'єктом дослідження є релігійний туризм.

Предметом – особливості організації релігійних турів, сучасний стан та перспективи розвитку релігійного туризму в Україні як специфічного напрямку туристичної діяльності.

Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої мети і завдань дослідження, його об'єкта та предмета. Методологічне підґрунтя випускної кваліфікаційної роботи склали філософські, загальнонаукові методи пізнання, а також методи статистичного аналізу.

У даній випускній кваліфікаційній роботі були використані наступні методи: формально-логічні методи (аналіз, синтез, дедукція, індукція використані для визначення поняття «релігія», «релігійний туризм», його

сутності та складових); історичний (використано при дослідженні особливостей історичного становлення та розвитку релігійного туризму); статистичний метод (використано у ході аналізу тенденцій та перспектив розвитку релігійного туризму в Україні та світі); математичні методи аналізу (були застосовані з метою проведення розрахунку економічних витрат та собівартості авторського релігійного туру Україною); метод порівняння статистичних даних (був використаний з метою визначення найбільш привабливих цінових пропозицій при організації релігійного туру).

Практичне значення роботи. Представлені в даній випускній кваліфікаційній роботі теоретичні положення, практичні висновки та результати можуть бути використані у науково-дослідній роботі при проведенні подальших досліджень особливостей організації релігійних турів Україною, а також у навчальному процесі – в ході викладання студентам закладів вищої освіти дисциплін за спеціальністю «Туризм», «Міжнародний туризм», «Основи туropolерейтингу» тощо.

Наукова значущість роботи полягає у виявленні підходів до трактування поняття «релігійний туризм», його сутності, історії виникнення; з'ясуванні основних проблем та перспектив розвитку релігійного туризму в Україні; розробці авторського релігійного туру Україною.

Структура кваліфікаційної роботи обумовлена метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження та логікою викладення матеріалу. Основний зміст викладено на 62 сторінках. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (36 найменувань), 9 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Історичні етапи розвитку релігійного туризму

Мандрівництво притаманне людині із часу її появи, тобто зародження подорожей відбувалося одночасно із зародженням людства [11, с. 12]. Основними причинами, які спонукали перших людей подорожувати, були фізіологічні потреби у безпеці, їжі, розвідуванні місцевості, а також соціальні потреби у спілкуванні, задоволенні цікавості, обміні товаром, завоювання нових територій.

Релігійність притаманна людині із самого початку її існування. Подорожі із релігійною метою залишають помітний слід у всій історії туристичних подорожей: із найдавніших часів до сьогодення. За даними Всесвітньої туристичної організації кожного року кількість паломників, які відвідують основні святі місця становить від 300 до 330 млн. осіб, а це приблизно чверть усіх міжнародних туристичних прибуттів і щороку здійснюються понад 600 мільйонів національних та міжнародних релігійних подорожей [11, с. 36-37].

Історія релігійного туризму, безперечно, дуже багата. Саме паломництво, можна по праву вважати найдавнішим видом туризму. Історія релігії зберегла для нащадків безліч релігійних культових пам'яток, якими просто неможливо не захоплюватися. У сучасному світі релігійний туризм має великий попит, а отже, сама тема паломництва як культурного феномена набуває все більшої актуальності.

Саме релігійна свідомість спонукала людей робити такі вчинки, як паломництво, наприклад, пішки до Мекки. Можна сказати, що релігійний туризм сягає своїм корінням в глибоку давнину. Відомості про подорожі з культовими цілями прослідуються ще з епохи Античності. Неодмінним звичаєм у стародавніх греків і римлян було відвідування храмів та усипальниць царів, у яких вони могли попросити допомоги, про що-небудь.

Паломницький рух розширюється у XV-XVII ст., саме тоді з'явилися ті, хто вирушав на Святу землю для відвідування святих місць. У XIX ст. релігійний туризм набуває організованих форм. Наприклад, з 1861 р. у Франції споряджався паломницький караван на знак покаяння за злочини республіканського уряду проти церкви. А вже у XX ст. релігійний туризм став на широкий потік туристичних послуг.

У світі релігійність не зжила себе і є однією із головних мотивів для подорожей. Щороку понад 200 млн. людей у світі здійснюють паломництво, у тому числі 150 млн. християн, 20-30 млн. індуїстів, 40 млн. мусульман, синтоїстів, тощо. Тільки за останні декілька років в Україні значно збільшилося кількість туристів, які здійснюють паломництво до святинь України, а також прямують за кордон з релігійно-пізнавальними цілями. Основні напрями таких поїздок - Ізраїль, Італія, Греція, Кіпр, Туреччина, Саудівська Аравія тощо [30, с. 10].

1.2. Основні визначення, поняття та класифікація релігійного туризму

Релігійний туризм (духовний туризм, сакральний туризм) – це особливий вид туризму, що представлений двома основними підвидами: паломництвом, тобто подорожами з релігійними або духовними цілями, та оглядом релігійних пам'яток та артефактів.

Сучасні дослідники по-різному характеризують сферу релігійного туризму. Так, зокрема, на думку Г. Ріншеде релігійний туризм слід розподіляти за такими критеріями [32, с. 226]:

- 1) за тривалістю;
- 2) за розміром групи;
- 3) за соціальною структурою.

Відомий армянський дослідник-туризмознавець Ю. Геворгян пропонує два різновиди релігійного туризму, які відрізняються між собою за мотивацією, а саме [35, с. 216]:

- «паломницький туризм» з духовних міркувань або для участі в релігійних обрядах;
- «церковний туризм», передбачений для огляду таких пам'яток, як собори, церкви та монастирі.

На рис. 1.1 представлені ключові функції релігійного туризму.

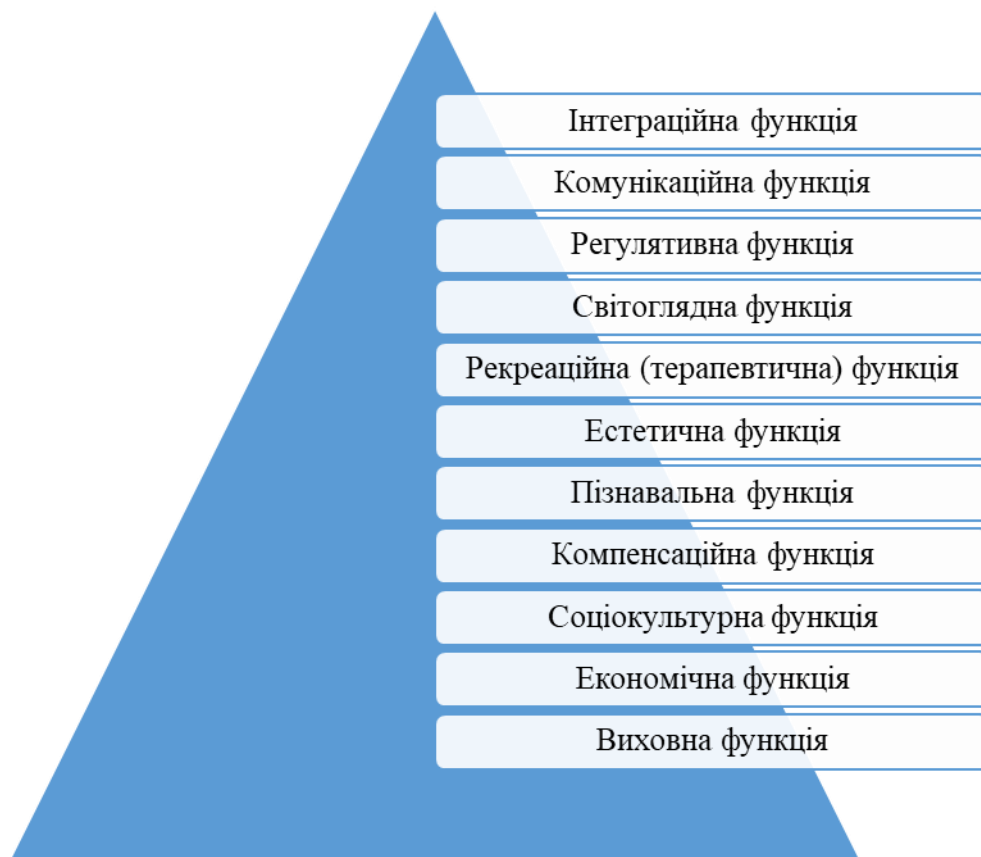


Рис. 1.1. Функції релігійного туризму [30, с. 216–217].

Розкриємо зміст представлених на рис. 1.1 функцій сучасного релігійного туризму.

1) Інтеграційна функція – полягає в об'єднанні людей за певною приналежністю до конфесії, створенні умов для солідарності та згуртованості соціальних груп, підтримці рівноваги релігійних суспільних відносин та забезпеченні їх гармонізації.

2) Комунікаційна функція – зводиться до можливості міжособистісного спілкування людини зі своїми одновірцями та з Богом.

3) Регулятивна функція – полягає у забезпеченні поведінки людини відповідно до встановленої схеми (наприклад, норми, культові обряди, вимоги тощо).

4) Світоглядна функція – сприяє усвідомленню своєї власної картини світу, розумінню того, у чому саме полягає сенс буття людини, місця людини на Землі.

5) Рекреаційна, або терапевтична, функція – передбачає оздоровлення та/або зцілення людини, зняття з неї сукупності виробничої/невиробничої психофізіологічної втоми, душевних мук, а також відновлення її фізичних та/або духовних сил.

6) Естетична функція – полягає у розвитку естетичного та художнього смаку під час відвідування святих місць, церков, храмів, соборів тощо.

7) Пізнавальна функція – полягає в ознайомленні людини з архітектурою, сукупністю історичних та мистецьких характеристик певних сакральних споруд, а також ознайомлення з їхньою релігійною та духовною суттю.

8) Компенсаційна функція – передбачає зняття життєво важливих суперечностей і проблем людського буття; сприяє забезпеченню психологічної компенсації обмеженості, безсилля, залежності людей від умов існування; сприяє наповненню людини сенсом життя.

9) Соціальна, або соціокультурна, функція – сприяє гармонійному розвитку особистості людини; забезпечує міжконфесійне та міжетнічне зближення різних народів.

10) Економічна функція – забезпечує формування туристичної сфери послуг, а також сприяє налагодженню міждержавних зв'язків; сприяє розвитку окремих територій та формуванню робочих місць, у результаті чого відбувається збільшення грошових надходжень до державного бюджету країни.

11) Виховна функція – полягає в одержанні людиною знань протягом своєї туристичної подорожі про сакральні об'єкти з точки зору краєзнавства, історії, архітектури, мистецтва та релігієзнавства [30, с. 216–217].

Одним із напрямків релігійного туризму є паломництво. Паломництво – це спільна чи індивідуальна подорож релігійного характеру вірних до святого місця. Паломництво як вид духовної та суспільної людської діяльності відоме здавна. Люди, незалежно від віросповідання чи конфесії, завжди вшановували святі місця, пов'язані з Богом, місця, де траплялися явища, які неможливо раціонально пояснити, місця, пов'язані з життям, смертю чи похованням релігійних діячів або святих. Релігійне паломництво, представляючи собою давню культурну традицію, змогло зберегти свою незмінну сутність впродовж століть і стати складовою частиною сучасного світу. Змінюються зовнішні умови здійснення віруючим подорожей, але незмінними залишаються мета і їхній зміст [4, с. 9-10].

За своєю суттю паломницький туризм можна розглядати як складову релігійного туризму, який в свою чергу входить до культурно-пізнавального виду туризму. По суті, культові об'єкти, що цікавлять релігійних туристів-прочан, є найбільшими архітектурними шедеврами. Навіть для простих туристів та науковців інтерес становить ознайомлення з релігійними пам'ятками, історією релігії, культурною релігії тощо.

У джерелах з туристичного бізнесу поняття «релігійний туризм» замінюють поняттям «паломництво», екскурсії з релігійною тематикою не відрізняють від релігійних подорожей.

Виходячи з вищевикладеного, можна дійти висновку про те, що:

1) тури з метою паломництва є обов'язково далекими подорожами, в які відправляються лише віруючі, і де екскурсії з пізнавальною метою взагалі не пропонуються,

2) екскурсійні тури складаються тільки для туристів, при цьому екскурсія повинна бути складовою як тривалої подорожі, так і короткого перебування в поїзді.

Враховуючи, що класифікувати релігійні тури можна за тими самими ознаками, що й інші туристичні маршрути, у зв'язку з цим посилаючись на традиційній класифікації турів, виділяємо наступну класифікацію релігійного туризму.

Класифікація релігійного туризму [32, с. 226–227]:

- 1) за світовими релігійними конфесіями;
- 2) за тривалістю;
- 3) за складом учасників (відповідно до мотиваційних аспектів поїздки).

Відомо, що в релігійних поїздках беруть участь як віруючі, так і світські особи, відповідно цілі релігійної подорожі можна класифікувати так:

1. Святкування культових обрядів – у таких заходах можуть брати участь паломники з релігійними цілями та туристи як глядачі.

2. Самовдосконалення та утвердження духовного стану – дана мотивація у релігійному туризмі властива як паломникам, так і звичайним туристам. Цей мотив пов'язаний із духовним удосконаленням.

3. Підвищення власного статусу у релігійній громаді – мотив поїздки належить лише до церковних людей.

4. Поклоніння святому місцю, храму, мощам, отримання зцілення духовного та фізичного – прагнення лише віруючих, паломників.

5. Пізнання духовного «нового», отримання заряду духовної енергії – мотивація належить і віруючим, і світським туристам.

6. Суто світські мотиви: допитливість, отримання естетичного задоволення від архітектури, живопису, іконопису, церковного співу.

Люди, вирушаючи у релігійні поїздки як паломники чи звичайні туристи, мимоволі переносяться зі світу реальності у світ добра і краси релігійних обителів. Світські люди прагнуть відвідувати релігійні місця, щоб побачити неповторний архітектурний вигляд культових споруд, їх монументальність, витонченість та відчути їх енергетику. Крім того, при відвідуванні святих місць величезну роль відіграють природне оточення та історичний ландшафт місцевості.

Слід наголосити на тому, що у XXI ст. присутність релігійного туризму має місце майже у кожному сегменті сучасного туризму. На думку західних експертів, релігійний туризм слід розподіляти на складові, представлені на рис. 1.2.

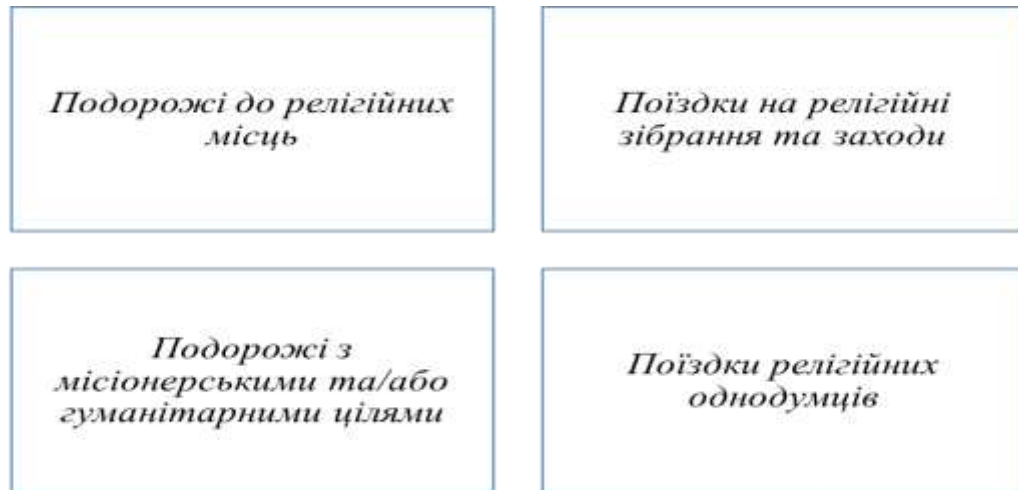


Рис. 1.2. Складові релігійного туризму [32, с. 227]

Відомо, що на сьогодні існує низка нерелігійних та непаломницьких туристичних подорожей, в яких певним чином можуть бути задіяні релігійні мотиви, що, у свою чергу, продукує можливість активного залучення туристів до сфери релігійного туризму. Наприклад, коли відбувається організація культурного туру, проте у програму впроваджуються елементи релігійного туризму (відвідування соборів, церков, інших сакральних місць).

Таким чином, під поняттям «релігійний туризм» слід розуміти самостійний вид туризму, сутність якого полягає у подорожах до релігійних центрів, святих місць, що знаходяться за межами звичного для туриста середовища. Релігійний туризм вважається одним із найдавніших видів туризму.

Основними видами релігійного туризму є паломницький та екскурсійні тури до релігійних місць, в рамках яких туристам надається можливість відвідування релігійних місць; здійснювати відвідування релігійних зібрань та заходів; подорожувати з місіонерськими та/або гуманітарними цілями; здійснювати подорожі спільно зі своїми релігійними однодумцями.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ

2.1. Географія та провідні центри релігійного туризму України

Проведемо аналіз географії та провідних центрів релігійного туризму в Україні та світі.

У сучасній науковій літературі під поняттям «релігійно-паломницький центр» слід розуміти сукупність релігійно-паломницьких об'єктів, що приваблюють до себе значну кількість паломницьких потоків [15, с. 11]. Вони можуть класифікуватися за низкою різних критеріїв, зокрема [15, с. 11-12]:

- 1) за спрямованістю;
- 2) масштабом охоплення територій зосередження паломників;
- 3) за функціональним призначенням або спеціалізацією;
- 4) за статусом.

Сучасні релігійно-паломницькі центри можна згуртовувати за різними ознаками:

- за числом туристів-відвідувачів на рік;
- за давністю створення (походження) релігійно-паломницького центру;
- за іншими історичними та/або культурно-релігійними й мистецько-культурними аспектами.

При цьому надзвичайно важливе значення має наявність у такому центрі сакральних святинь, що становлять значний паломницький інтерес та притягують до себе потоки вірян та релігійних туристів [4]. У цьому контексті одним із фундаментальних чинників у процесі формування релігійно-паломницьких потоків, що походять з різних країн (як внутрішньо-національні потоки, так і міжнародні), виступає духовно-релігійне та культурно-мистецьке значення сакральних об'єктів [30, с. 217].

Як зазначає С. Юрченко, одним із вагомих чинників для розвитку масового паломництва виступає [35, с. 217]:

- духовне значення святині (може бути моноконфесійним, міжконфесійним, мультирелігійним (міжрелігійним) тощо);
- її статус (яке ця святиня має походження та її давність, «намоленість» та інші релігійно-духовні характеристики, зокрема приналежність до Господської святині чи Богородичної, до святих угодників чи мучеників тощо);
- різновид сакральної святині (чудотворна ікона; святі мощі; особиста річ святих);
- місце Богоявлення, Пресвятої Богородиці чи інших угодників Божих; місця масових зцілень вірян тощо.

З огляду на зазначене, відіграють важливу роль усі характеристики, які стимулюють або можуть стимулювати потребу вірянина у сакрально-духовному та/або пізнавально-культурному відвіданні конкретного сакрального об'єкта [35, с. 216].

Особливо шануються в православному світі святині, які належать до числа:

1) Господських: Храм Гробу Господнього в Єрусалимі, Віфлеємська Печера – в Ізраїлі; нешвейний хітон Господній – у Грузії; Туринська Плащаниця – в Італії; частки Животворчого Хреста Господнього – в Єрусалимі та на Святій Горі Афон у Греції; Терновий вінець Господа та цвяхи, якими прибивали Ісуса Христа – у Франції; дари волхвів – на Афоні в Греції; пелена Богомладенця – в Австрії тощо;

2) Богородичних: Пояс Пресвятої Богородиці (гора Афон, Греції); частка ризи Богородиці (у м. Стамбул в Туреччині та в м. Єрусалим в Ізраїлі); хрест із виноградної лози, який Богородиця подарувала Святій рівноапостольній Ніні (в Грузії); численні нерукотворні або написані Св.апостолом Лукою ікони Богородиці, які перебувають в Єрусалимі (Ізраїль), на Афоні (Греція), Ватикані (Італія), у Росії, Сербії, Болгарії, Румунії, Польщі, Грузії, у тому числі й

Україні. Досить шанобливо цінуються серед православних паломників мощі та чудотворні ікони святих апостолів (Свята Земля, Греція, Італія, Кіпр та ін.); святих Миколая Чудотворця (м. Барі в Італії) та Спиридона (о. Корфу в Греції); пророка Іоанна Хрестителя (на Афоні у Франції); великомучеників Пантелеймона (Афон у Греції), Георгія (м. Ліда в Ізраїлі), Димитрія (м. Салоніки в Греції); великомучениць Катерини (м. Синай в Єгипті), Анастасії (Греція), Параскеви (Сербія); мучениць Віри, Надії, Любові, Софії (Італія) та інших святих [32, с. 227-228].

Серед всесвітньовідомих православних святинь багато є й на території України, зокрема:

- 1) великі частки животворящого Хреста Господнього в Києво-Печерській лаврі, Одесі, Чернівцях і Луцьку;
- 2) частка ризи Господньої з кров'ю Спасителя в жіночому Покровському монастирі м. Києва;
- 3) кровоточива ікона Спасителя в жіночому монастирі Афонської ікони Богородиці в с. Чоповичі Житомирської області;
- 4) відбиток стопи Пресвятої Богородиці, з якого витікає цілюща вода в Почаївській лаврі;
- 5) частки Пояса Пресвятої Богородиці в Іллінському чоловічому монастирі м. Одеси та жіночому монастирі в с. Чоповичі;
- 6) чудотворні ікони Богородиці всесвітнього та міжнародного православного значення – «Почаївська» (Почаївська лавра), «Зимненська» (Успенський монастир с. Зимно Волинської обл.), «Успенська» та «Києво-братська» (Києво-Печерська лавра), «Призри на смирення» (Введенський чоловічий монастир м. Києва), «Споручниця Грішних» (м. Корець Рівненської області), «Холмська» (м. Луцьк), «Волинська» (музей Національного мистецтва м. Києва), «Скорботна» (Богоявленський жіночий монастир м. Кременець Тернопільської обл.), «Єлецька» (Єлецький Успенський жіночий монастир м. Чернігова), «Святогірська» (Святогірська лавра),

«Касперівська» (м. Одеса), «Боянська» плачуча (с. Бояни Чернівецької обл.), «Львівська сльозоточива» (м. Львів) та інші святині [32, с. 229].

На сьогодні серед найбільш відомих православних центрів світу можна виділити такі:

- свята гора Афон (Греція);
- храм святого Лазаря з його гробницею і мощами (Кіпр);
- монастир Сопочани із діючою церквою Святої Трійці та фресками XIII ст. (Сербія);
- церква Святої Софії, собор О. Невського і церква Святого Пантелеймона (Болгарія);
- Сіонський собор, храм Метехі, Монастир Святого Давида (Тбілісі), храм Светі-Цховелі та монастир Гелаті (Мцхета) у Грузії;
- Києво-Печерська лавра (м. Київ, Україна);
- Почаївська Лавра (м. Почаїв, Україна) та ін. [4, с. 9].

Для католиків та протестантів найбільшими сакральними реліквіями є такі:

- Істинний Хрест (Рим, Італія);
- Свята Кров (Брюгге, Бельгія);
- Терновий Вінець, Собор Паризької Богоматері (Париж, Франція);
- Лурд (Франція);
- Туринська плащаниця (Турин, Італія);
- Святі Цвяхи (Ітонський коледж, Велика Британія);
- Ченстохово (Польща) та ін. [4, с. 9].

Відомий центр паломництва буддистів – м. Бодхгая (Індія). Тут Далайлама щорічно читає лекції. У м. Дхармаса-ла (Індія) розташована сучасна резиденція Далайлами – буддистів Тибету й уряду тибетського у вигнанні [15].

Важлива святиня ісламу – мечеть Хайфа Омара в Єрусалимі, що є третьою за значущістю у мусульманському світі.

Найбільш відвідуваними туристично-релігійними центрами України є Києво-Печерська, Почаївська і Святогірська лаври, Зимненський Успенський монастир, Глинська пустинь та інші монастирі й храми країни, які належать до релігійно-паломницьких центрів світового і міжнародного значення, завдяки наявності великих святинь на їх території. Крім того, рейтинг релігійно-паломницьких центрів України підвищують загальне число відвідувань у рік, а також географія паломництва (особливо іноземних), кількість яких постійно зростає й територіально розширюється.

Що ж стосується надання туристично-паломницьких послуг в Україні, що забезпечують як церковні, так і світські установи, то необхідно змінювати та удосконалювати систему їх реалізації, яка вимагає знання специфіки організації цього виду діяльності [14]. Потрібно також розширювати рекламно-інформаційну діяльність і налагодити підготовку фахівців із цього виду туризму із знанням іноземних мов тощо. [14].

Таким чином, на сьогодні як в Україні, так і в світі зосереджена велика кількість православних релігійно-паломницьких центрів різної категорії привабливості та духовної значимості для відвідування як внутрішніми, так й іноземними туристами. Проте наявні проблеми гальмують розвиток цього виду туристичного обслуговування населення й потребує суттєвого удосконалення система його забезпечення, що залежить від багатьох чинників як інфраструктурних, так і функціональних та організаційних тощо.

2.2. Динаміка, напрями і перспективи розвитку релігійного туризму в Україні та в світі

На основі офіційних даних Державної служби статистики України проведемо аналіз стану туристичної галузі в Україні станом на 2021 р. в контексті розвитку сфери релігійного туризму, а отримані дані представимо на рис. 2.1.

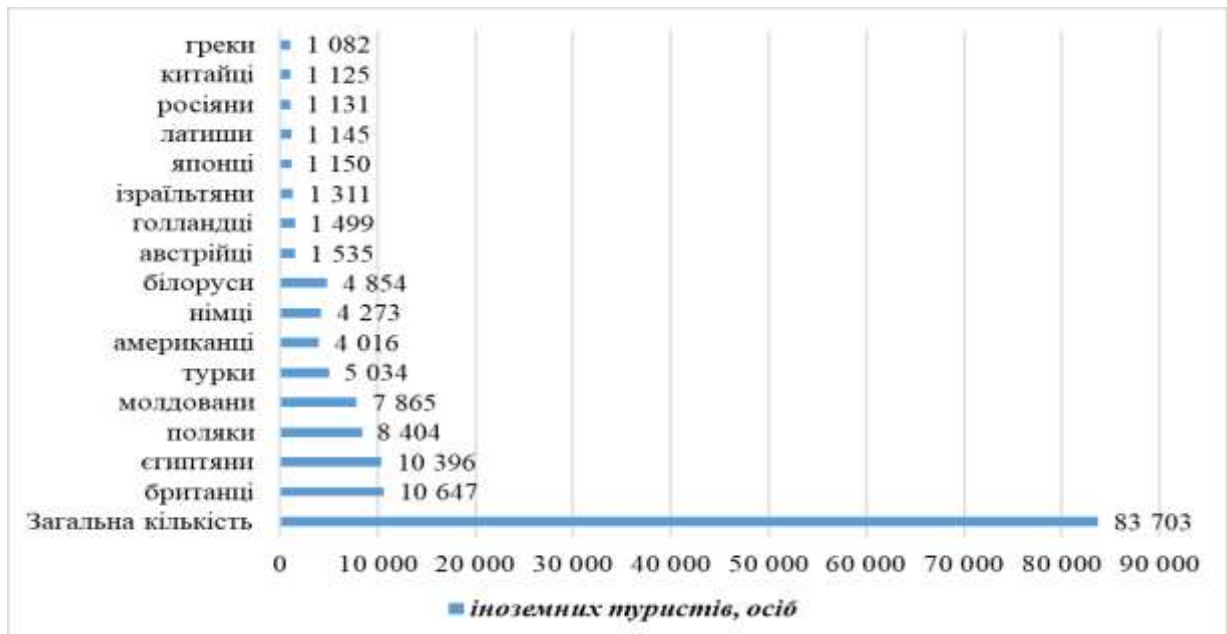


Рис. 2.1. Динаміка відвідування іноземними туристами сакральних місць в Україні станом на 2021 р., осіб [9]

Відповідно до даних, представлених на рис. 2.1, можна констатувати, що Україну у 2021 р. відвідало 83,7 тис. іноземних туристів з метою туризму релігійного спрямування. При цьому в структурі іноземних громадян найбільша питома вага належить громадянам Великої Британії – 10,6 тис. осіб та Єгипту – 10,3 тис. осіб. Також у структурі релігійних відвідувачів України велика питома вага належить полякам – 8,4 тис. осіб, туркам – 5,03 тис. осіб та білорусам – 4,8 тис. осіб. Варто відзначити особливість, що у 2021 р. відзначається незначна кількість ізраїльтян, які відвідують сакральні місця в Україні, склавши лише 1 311 осіб.

Розглядаючи рис. 2.1, можна сформулювати портрет потенційного туриста, який зацікавлений в Україні, а також визначити ті країни, які проявляють зацікавленість у розвитку вітчизняної туристичної сфери.

Варто наголосити на тому, що за останні роки значно зросла кількість українських туристів, які здійснюють паломництво до святинь як своєї країни, так і за кордоном. Проте підрахувати кількість вітчизняних мандрівників практично неможливо, оскільки вони не користуються агентствами, а подорожують самостійно або за ініціативою духовенства. Іноземні туристи,

які приїжджають в Україну з релігійними цілями, також не включаються в статистику. Приблизна річна кількість хасидських паломників становить від 30 000 до 40 000, розподіл вхідних (міжнародних) туристів.

Серед основних чинників, які стримують потоки іноземних релігійних туристів в Україну слід визначити: військові дії на Сході України; низький рівень туристичного обслуговування іноземних туристів у країні; недостатній рівень розвитку спеціалізованої готельної та інфраструктури закладів харчування в областях України; недостатній рівень розвитку транспортної інфраструктури; недоступність і низька конкурентно-здатність української туристичної рекламно-інформаційної продукції; недостатня увага з боку туристичних організацій країни щодо розвитку релігійного туризму; непрофесійність підготовки для цього виду спеціалізованого туризму наявних кадрів; тощо.

2.3. Розробка авторського релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини»

На основі проведеного аналізу сучасного стану релігійного туризму в Україні та визначення його як привабливого та економічно рентабельного туристичного напрямку для нашої держави з огляду на велику кількість сакральних місць на території нашої країни, було запропоновано розробку авторського релігійного туру по Україні, а саме на території Чернігівської області – «Сакральні місцини Чернігівщини».

Надалі представлено проект авторського релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини».

1. Зальні відомості про туристичний продукт (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Загальна характеристика авторського релігійного туру

№ з/п	Найменування показника туру	Зміст
1	Концепція	Тур найвідомішими на Чернігівщині релігійними місцями, знайомство з якими дає змогу глибше зануритися в релігійні традиції мальовничого, древнього краю
2	Назва	«Сакральні місцини Чернігівщини»
3	Кількість днів	2
4	Вид	груповий на 18 осіб*
5	Маршрут	м. Кривий Ріг – м. Київ – м. Ніжин – с. Деснянське – м. Новгород-Сіверський – смт. Седнів – м. Чернігів – м. Київ – м. Кривий Ріг
6	Сезонність	Круглорічний
7	Контингент туристів	активна молодь віком від 18 років, яку цікавить українська історія та християнські релігійні об'єкти
8	Транспорт	Поїзд / мікроавтобус
9	Розміщення	Гостьовий дім «Guest house on Gertsena» (м. Новгород-Сіверський, вул. Герцена, буд. 38)
10	Система харчування	Сніданок, обід
11	Додаткові послуги	Екскурсивод, екскурсії, трансфер

* Передбачається можливість збільшення/зменшення кількості туристів.

Відповідно вид транспорту та ціна туру можуть редагуватися.

2. Розробка маршруту авторського туру.

Для авторського релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини» було обрано наступні населені пункти: місто Ніжин, місто Новгород-Сіверський, селище міського типу Седнів із найстарішою мурованою житловою будівлею Лівобережжя України, місто Чернігів.

На рис. 2.2 наведено схему маршруту релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини».



Рис. 2.2. Схема маршруту релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини» (Джерело: розроблено автором)

Після розробки схеми маршруту авторського релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини» було здійснено його картографічне моделювання на сервісі Google-карти (рис. 2.3).

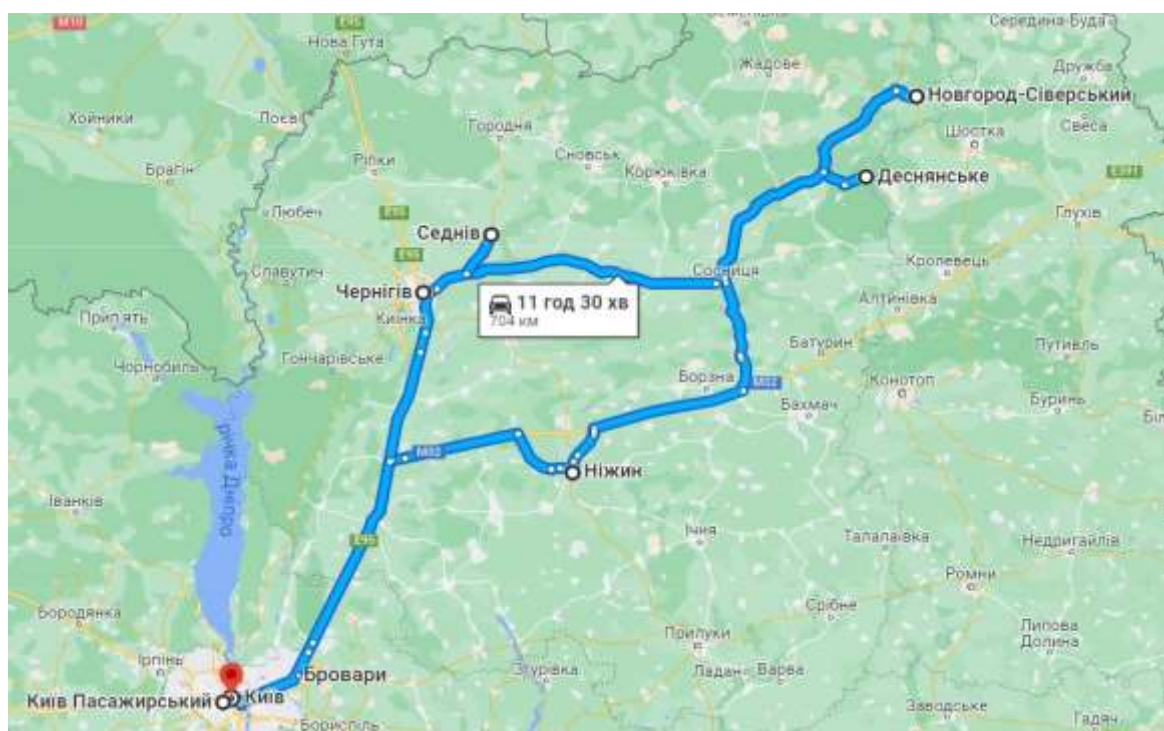


Рис. 2.3. Картографічна схема маршруту авторського релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини» (Джерело: розроблено автором).

3. Транспортне забезпечення авторського туру. Задля організації авторського релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини» передбачено використання двох видів транспорту:

1) залізничного транспорту, а саме потягу 076 міжміського сполучення «Кривий Ріг (Головний) – Київ»;

2) автомобільного транспорту, враховуючи те, що тур є груповим та розрахований на 18 осіб (без урахування керівника групи), то пропонується використання мікроавтобусу Volkswagen Crafter на 21 посадкове місце. Проте у разі організації туру на 30-40 осіб, передбачається зміна мікроавтобуса на екскурсійний автобус Neoplan JetLiner або Van Hool T815.

Задля перевезення пасажирів у міжміському сполученні автомобільним транспортом передбачається укладення договору між туристичним оператором та транспортною компанією – ТОВ «Бенс-Експрес» (BENS-EXPRESS), що має відповідну ліцензію (офіційний сайт знаходиться за посиланням: <https://busreisen.com.ua/ua/>).

У міжміському сполученні вартість пасажирського перевезення туристів на мікроавтобусі Volkswagen Crafter складає 31,00 грн./км.

У табл. 2.2 представлений розрахунок відстані та часу перебування туристів у дорозі під час маршруту авторського релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини».

Таблиця 2.2

Транспортне забезпечення релігійного туру
«Сакральні місцини Чернігівщини»

Пункти маршруту	Відстань (км)	Вид транспорту	Час перебування в дорозі
ПП – ПП1 м. Кривий Ріг – м. Київ	427	поїзд	8 год. 23 хв.
ПП1 – ПП2 м. Київ – м. Ніжин	153	мікроавтобус	2 год. 44 хв.
ПП2 – ПП3 м. Ніжин – с. Деснянське	155	мікроавтобус	2 год. 40 хв.

ППЗ – ПП4 с. Деснянське – м. Новгород-Сіверський	39,4	мікроавтобус	55 хв.
ПП4 – ПП5 м. Новгород-Сіверський – смт. Седнів	174	мікроавтобус	2 год. 41 хв.
ПП5 – ПП6 смт. Седнів – м. Чернігів	27,9	мікроавтобус	34 хв.
ПП6 – ПП7 м. Чернігів – м. Київ	146	мікроавтобус	2 год. 30 хв.
ПП7 – КП м. Київ – м. Кривий Ріг	427	поїзд	8 год. 23 хв.
ВСЬОГО:	1549,3	–	28 год. 50 хв.

Джерело: власна розробка автора.

Відповідно до даних, представлених у табл. 2.2, загальна відстань розроблено маршруту релігійного туру складає 1549,3 км, з яких: 854 км – відстань на залізничному транспорті і 695,3 км – відстань на автомобільному транспорті. Загальні витрати часу на подолання туристами маршруту (без урахування відпочинку, відвідування туристичних об'єктів, екскурсій тощо) – 28 год. 50 хв.

4. Характеристика розміщення туристів. Розміщення туристів під час розробленого авторського релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини» здійснюється у гостинному дворі «Guest house on Gertsena» м. Новгород-Сіверський Чернігівської області (Додаток А). Розміщення туристів може здійснюватися за двома варіантами:

1) тримісне розміщення у класичному тримісному номері з односпальними ліжками, розташованому в дерев'яному будиночку українського модернізованого стилю. У кожному номері є ванна кімната з душовою кабіною, стіл, телевізор, індивідуальне опалення, кондиціонер, конвектор, безкоштовний Інтернет (Wi-Fi). На території готелю є лазня, барбекю, туристичне бюро та тераса, безкоштовне приватне паркування.

2) двомісне розміщення у класичному двоспальному номері з одним двоспальним ліжком. Номер облаштований власною ванною кімнатою з

душовою кабіною, стіл, телевізор, індивідуальне опалення, кондиціонер, конвектор, безкоштовний Інтернет (Wi-Fi).

В обох випадках вартість проживання становить 700,00 грн. / 1 доба (без урахування туристичного збору у розмірі 58,00 грн./1 особа) без урахування сніданку.

Умови харчування – сніданок у ресторані гостинного двору «Guest house on Gertsena» (не входить у вартість проживання та становить 150,00 грн. / 1 особа).

5. Послуги харчування. У ході релігійного туру сніданок передбачається у гостинному дворі «Guest house on Gertsena». Крім того, під час маршруту організовано два обіди:

– комплексний обід у кафе «BARVY» у м. Ніжин, що знаходиться за адресою: Чернігівська обл., м. Ніжин, вул. Шевченка, буд. 78 (запашний українській борщ із салом та пампушками, вареники з картоплею й цибулею, м'ясні рулетики з грибами, компот). Вартість комплексного обіду становить 175,00 грн./особа (Додаток Б);

– обід у ресторані «Хряк – дім м'яса та пива» (найкращі м'ясні страви чернігівської кухні). Вартість комплексного обіду становить 235,00 грн./особа (Додаток В).

6. Програма туру «Сакральні місцини Чернігівщини».

1-й день

05:30 – прибуття на залізничний вокзал до м. Києва, збір групи туристів керівником групи.

06:00 – виїзд до м. Ніжина.

09:00 – прибуття до міста Ніжина. Зустріч із гідом.

09:30 – 10:30 – оглядова екскурсія містом Ніжин.

10:30 – 11:10 – відвідування Свято-Введенського жіночого монастиря (Додаток Д).

У західній частині від історичного центру м. Ніжин, височіє православна Свято-Введенська жіноча обитель із понад 300-річною історією (Додаток Д).

Ця свята місцина була заснована удовицею стародубського полковника – Ганною Бриславською, ще у другій половині XVII ст. Серед головних святинь, які знаходяться на території Ніжинського Свято-Введенського жіночого монастиря – Чудотворна ікона Толзької Божої Матері, яка, за словами вірян, має цілющу силу. Ще однією святиною є ікона Божої Матері «Достойно єсть», написана у 1885 р. на Афоні та подарована кілька років тому архімандритом Херувимом – мешканцем Чернігівщини.

11:15 – 12:15 – переїзд та відвідування Церкви святих Костянтина і Олени та Кладовищенської церкви (Додаток І), побудованої у 1819–1820 рр. у стилі класицизму при Грецькій богадільні та старовинному Грецькому кладовищі на місці дерев'яної церкви.

12:20 – 13:00 – обід у кафе «BARVY» у м. Ніжин.

13:00 – 14:25 – переїзд до с. Деснянське Чернігівської області.

14:25 – 15:45 – відвідування мальовничого Мезинського Національного природного парку (Додаток З), розташованого в басейні річки Десни, із загальною площею 31 035,2 га. Парк криє в собі дивні цікавинки – прадавні поселення, де збереглися залишки земляних укріплень та близько 50 археологічних пам'яток, зокрема відома Мезинська палеолітична стоянка, які вже понад 20 000 років!!!

15:45 – 16:30 – переїзд до м. Новгород-Сіверський Чернігівської області.

16:30 – 18:00 – відвідування Новгород-Сіверського історико-культурного музею-заповіднику «Слово о полку Ігоревім» на території діючого Спасо-Преображенського монастиря (Додаток Г).

18:15 – 19:00 – зустріч із гідом у м. Новгород-Сіверський та оглядова екскурсія містом.

19:20 – заселення у гостьовий двір «Guest House on Gertsena». Вільний час туристів.

2-й день

07:30 – 08:30 – сніданок у ресторані гостьового двору «Guest House on Gertsena».

08:45 – виселення з гостьового двору.

09:00 – 11:30 – переїзд до смт. Седнів.

11:30 – 12:15 – відвідування найстарішої житлової будівлі Лівобережної України XVII ст.– Кам'яниці, розташованої у центрі Седневі, в парку садиби Лизогубів (Додаток Є).

12:30 – 13:00 – переїзд до м. Чернігів. Зустріч з екскурсоводом.

13:00 – 14:30 – оглядова екскурсія, яка включає знайомство з Черніговом, з дванадцятьма гарматами з бастіонів Чернігівської фортеці XVI–XVIII ст., що є частиною комплексу пам'яток Чернігівського національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній».

14:30 – 15:30 – обід у ресторані «Хряк – дім м'яса та пива».

15:30 – 16:30 – відвідування Борисоглібського собору. Давні легенди Чернігівщини свідчать про те, що в далекому 1120 р. за домонгольської доби було розпочато будівництво собору на території міста Чернігова під керівництвом чернігівського князя Давида Святославовича на згадку про свого загиблого сина Ростислава та на честь святих Бориса та Гліба (Додаток Ж).

16:45 – 17:20 – відвідування Катерининської церкви – невеличкої та дуже затишної духовної місцини, однією з найгарніших візитівок України на Чернігівщині, побудованої та освяченої у 1715 р. на честь святої Катерини та розташованої в історичному середмісті Чернігова, недалеко від давнього Дитинця (Додаток Е).

17:30 – 20:15 – збір групи та повернення до міста Києва.

21:23 – виїзд до м. Кривого Рогу з Центрального залізничного вокзалу м. Києва. Прибуття до м. Кривого Рогу о 06:25 на залізничну станцію «Кривий Ріг – Головний».

Отже, на сьогодні як в Україні, так і в світі зосереджена велика кількість православних релігійно-паломницьких центрів різної категорії привабливості

та духовної значимості для відвідування як внутрішніми, так й іноземними туристами.

Розроблений авторський 2-денний релігійний тур «Сакральні місцини Чернігівщини» розрахований на 18 туристів, з використанням як залізничного, так і автомобільного транспортних засобів. До вартості туру включені проїзд, харчування, проживання, страхування, супровідний гід, екскурсії та відвідування релігійних та історико-культурних об'єктів тощо.

РОЗДІЛ 3

ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТУРУ

3.1. Розрахунок собівартості та витрат, напрямки просування авторського релігійного туру на ринку України

Проведемо розрахунок собівартості витрат розробленого авторського релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини».

1. Собівартість туру включає витрати, що несе туристичний оператор, на організацію туру, а саме: проживання, транспортне забезпечення, додаткові послуги (у тому числі екскурсійне обслуговування), витрати на керівника групи, страхування туристів, комісійну винагороду туристичного агента, податок на дохід туристичного підприємства.

1.1. Витрати на проживання під час релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини».

Загальна кількість осіб у групі туристів складає 18 осіб, а також 1 керівник групи та 1 водій. Під час туру передбачається розміщення екскурсійної групи, у тому числі водія та керівника групи, у класичних двомісних та тримісних номерах гостьового дому «Guest House on Gertsena» (вул. Герцена, буд. 10, м. Новгород-Сіверський Чернігівської області). Всі туристи розподіляються по троє – 9 пар, водій мікроавтобуса та керівник групи – розміщуються у двомісному класичному номері разом.

У таблиці 3.1 наведено розрахунок вартості проживання у гостьовому домі «Guest House on Gertsena» у м. Новгород-Сіверський Чернігівської області групи туристів, керівника групи та водія.

Таблиця 3.1

Вартість проживання у гостьовому домі «Guest House on Gertsena» під час релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини»

Засіб розміщення	Кількість туристів групи, осіб	Вартість проживання класичний 2-містний номер/ 3-містний номер, грн.	Кількість номерів	Кількість днів розміщення	Загальна вартість проживання групи, грн.	Вартість проживання 1 особи, грн.
Гостьовий дім «Guest House on Gertsena»	18	700,00	10	1	7 000,00	388,89

Джерело: власна розробка автора.

Відтак, вартість проживання 1 туриста у гостьовому домі «Guest House on Gertsena» без урахування сніданку складає 388,89 грн.

1.2. Витрати на харчування туристів під час релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини».

Під час розробленого туру туристам забезпечується сніданок у гостьовому домі «Guest House on Gertsena», який сплачується комплексу окремою статтею витрат. Крім того, організовані обіди у кафе «BARVY» у м. Ніжин та ресторани «Хряк – дім м'яса та пива» у м. Чернігів. При передбачається, що відвідування ресторану «Хряк – дім м'яса та пива» у м. Чернігів передбачається для туристів вищого класу, а для туристів бюджетного класу в рамках туру передбачається відвідування двох закладів харчування – ресторану «Guest House on Gertsena» та кафе «BARVY» у м. Ніжин.

У таблицях 3.2–3.3 представлено розрахунок вартості харчування туристів під час релігійного туру та кожного туриста окремо, які належать до вищого класу та бюджетного класу.

Таблиця 3.2

Вартість харчування під час туру «Сакральні місцини Чернігівщини» для туристів вищого класу

Назва закладу харчування	Кількість туристів групи, осіб	Вартість комплексного обіду, грн.	Кількість комплексних обідів	Загальна вартість харчування групи, грн.	Вартість харчування 1 особи, грн.
Ресторан «Guest House on Gertsena»	18	150,00	18	2 700,00	150,00
Кафе «BARVY»	18	175,00	18	3 150,00	175,00
Ресторан «Хряк – дім м'яса та пива»	18	235,00	18	4 230,00	235,00
РАЗОМ:					560,00

Джерело: власна розробка автора.

Отже, загальна вартість харчування 1 туриста вищого класу під час туру «Сакральні місцини Чернігівщини», складає 560,00 грн.

Таблиця 3.3

Вартість харчування під час туру «Сакральні місцини Чернігівщини» для туристів бюджетного класу

Назва закладу харчування	Кількість туристів групи, осіб	Вартість комплексного обіду, грн.	Кількість комплексних обідів	Загальна вартість харчування групи, грн.	Вартість харчування 1 особи, грн.
Ресторан «Guest House on Gertsena»	18	150,00	18	2 700,00	150,00
Кафе «BARVY»	18	175,00	18	3 150,00	175,00
РАЗОМ:					325,00

Джерело: власна розробка автора.

Відтак, загальна вартість харчування 1 туриста бюджетного класу під час туру «Сакральні місцини Чернігівщини», складає 325,00 грн.

1.3. Витрати на транспортне забезпечення туру «Сакральні місцини Чернігівщини» – пов’язані з орендою мікроавтобуса Volkswagen Crafter на 21 посадкове місце із водієм для перевезення пасажирів під час екскурсійного туру Чернігівщиною відповідно до укладеного договору між туристичним оператором та транспортною організацією. Мікроавтобус оснащений мікрофоном, кондиціонером, телевізором, DVD-програвачем.

У таблиці 3.4 наведений розрахунок витрат на транспортне обслуговування авторського релігійного туру Чернігівщиною «Сакральні місцини Чернігівщини».

Таблиця 3.4

Витрати на транспортне забезпечення туру «Сакральні місцини
Чернігівщини»

Модель та марка транспортного засобу	Кількість туристів, осіб	Вартість за 1 км, грн.	Відстань у міжміському сполученні, км	Загальна сума витрат на групу, грн.	Сума на транспортне забезпечення 1 особи, грн.
Мікроавтобус Volkswagen Crafter (21 п.м.)	18	31,00	695,3	21554,3	1197,46

Джерело: власна розробка автора.

Відповідно до даних табл. 3.4 загальна сума витрат на транспортне забезпечення автомобільним транспортом авторського релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини» складає 1197,46 грн. з 1 туриста.

У таблицях 3.5–3.6 наведений розрахунок витрат на транспортне обслуговування авторського релігійного туру Чернігівщиною «Сакральні місцини Чернігівщини» залізничним транспортом. При цьому передбачається,

що для туристів бюджетного класу квитки будуть у плацкартному вагоні, а для туристів вищого класу – у купейному вагоні.

Таблиця 3.5

Витрати на залізничний транспорт для туристів бюджетного класу
авторського туру «Сакральні місцини Чернігівщини»

Потяг	Кількість туристів, осіб	Вартість за 1 особу в одну сторону, грн. (плацкарт)	Вартість за 1 особу в обидві сторони, грн. (плацкарт)	Відстань у міжміському сполученні, км	Загальна сума витрат на групу, грн.	Сума на транспортне забезпечення 1 особи, грн.
075/076 «Кривий Ріг – Київ»	18	170,00	340,00	854	6 120,00	340,00

Джерело: власна розробка автора.

Сума витрат на залізничний транспорт у межах авторського релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини» складає 340,00 грн. з 1 туриста бюджетного класу.

Таблиця 3.6

Витрати на залізничний транспорт для туристів бюджетного класу
авторського туру «Сакральні місцини Чернігівщини»

Потяг	Кількість туристів, осіб	Вартість за 1 особу в одну сторону, грн. (купе)	Вартість за 1 особу в обидві сторони, грн. (купе)	Відстань у міжміському сполученні, км	Загальна сума витрат на групу, грн.	Сума на транспортне забезпечення 1 особи, грн.
075/076 «Кривий Ріг – Київ»	18	566,93	1133,86	854	20 409,48	1133,86

Джерело: власна розробка автора.

Сума витрат на залізничний транспорт у межах авторського релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини» складає 1133,86 грн. з 1 туриста високого класу.

Узагальнюючи дані табл. 3.5–3.6, загальна сума витрат на транспортне забезпечення авторського релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини» складає 1537,46 грн. на 1 туриста бюджетного класу та 2 331,32 грн. на 1 туриста високого класу.

1.4. Витрати на додаткове обслуговування туристів під час релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини» включають:

- 1) послуги гіда-екскурсовода у м. Ніжин – 550,00 грн. /1 год.;
- 2) послуги гіда-екскурсовода у м. Новгород-Сіверський під час екскурсії «Пішохідна оглядова екскурсія містом Новгород-Сіверським» – 550,00 грн. / 1 год. у кількості туристів до 20 осіб;
- 3) послуги екскурсовода у Новгород-Сіверському історико-культурному музеї-заповіднику «Слово о полку Ігоревім» – 300,00 грн. / група з 18 туристів на 45 хвилин;
- 4) послуги екскурсовода у Спасо-Преображенському монастирі у м. Новгород-Сіверський – 300,00 грн. / група з 18 туристів;
- 5) послуги екскурсовода у смт. Седнів – 150,00 грн. / 45 хв. для групи туристів з 18 осіб;
- 6) послуги екскурсовода у м. Чернігів під час оглядової екскурсії містом «Чернігів – північна перлина України» – 750,00 грн. / 1,5 год.;
- 7) послуги екскурсовода під час екскурсії у Борисоглібському соборі – 290,00 грн. / 45 хв. для групи до 20 осіб;
- 8) послуги екскурсовода під час екскурсії у Катерининській церкві – 150,00 грн. / 30 хв.;
- 9) екскурсія Свято-Введенським жіночим монастирем – 200,00 грн. / 45 хв.;
- 10) послуги екскурсовода у смт. Седнів – 750,00 грн. для групи туристів;
- 11) вхідні квитки до туристичних об'єктів.

У таблиці 3.7 наведений розрахунок вартості витрат на додаткове та екскурсійне обслуговування під час розробленого релігійного туру.

Таблиця 3.7

Розрахунок витрат на екскурсійне та додаткове обслуговування авторського релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини»

№ з/п	Вид екскурсійного та іншого додаткового обслуговування	Вартість послуги, для групи з 18 осіб, грн.	Вартість на 1 особу, грн.
1	Оглядова екскурсія м. Ніжином	550,00	30,56
2	Послуги гіда-екскурсовода + екскурсія м. Новгород-Сіверським з екскурсоводом «Пішохідна оглядова екскурсія містом Новгород-Сіверським»	550,00	30,56
3	Екскурсія у Катерининською церквою	150,00	8,33
4	Екскурсія Борисоглібським собором	290,00	16,11
5	Послуги екскурсовода + екскурсія у Спасо-Преображенському монастирі	300,00	16,67
6	Екскурсія у Кам'яниці (сmt. Седнів)	150,00	8,33
7	Оглядова екскурсія м. Чернігів з екскурсоводом «Чернігів – північна перлина України»	750,00	41,67
8	Вхідний квиток до Новгород-Сіверського історико-культурного музею-заповіднику «Слово о полку Ігоревім»	360,00	20,00
9	Юр'єва божниця	Безкоштовно	
10	Гармати з бастіонів Чернігівської фортеці XVI-XVIII ст.	Безкоштовно	
11	Екскурсія Свято-Введенським жіночим монастирем (група до 20 осіб)	200,00	11,11
12	Екскурсія у Новгород-Сіверському історико-культурному музеї-заповіднику «Слово о полку Ігоревім»	300,00 / 1 год.	16,67
13	Послуги гіда-екскурсовода у сmt. Седнів	750,00	61,67
14	Вхідний квиток у Мединський Національно-природничий парк	1260,00	70,00
РАЗОМ:			331,68

Джерело: власна розробка автора.

Отже, загальна сума витрат на екскурсійне та додаткове обслуговування під час авторського релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини» складає 331,68 грн. з 1 туриста.

1.5. Витрати на керівника групи туристів релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини» - включають наступні статті:

- 1) туристична страховка – Страхова компанія «Інтер-Плюс» - 80,00 грн.;
- 2) добові під час відрядження – 160,00 грн./день;
- 3) проживання у гостьовому домі «Guest House on Gertsena» – 700,00 грн./1 доба;
- 4) харчування у ресторані «Guest House on Gertsena» – 150,00 грн.;
- 5) харчування у ресторані «Хряк – дім м'яса та пива» – 235,00 грн.;
- 6) харчування у кафе «BARVY» – 175,00 грн.;
- 7) всі витрати на додаткове та екскурсійне обслуговування, представлені в табл. 3.5 – 270,01 грн.

У таблиці 3.8 представлена загальна сума витрат на керівника групи під час розробленого релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини».

Таблиця 3.8

Витрати на керівника групи під час туру «Сакральні місцини Чернігівщини»

№ з/п	Стаття витрат	Розмір витрат, грн.
1	Туристична страховка	80,00
2	Добові під час відрядження (2 дні)	320,00
3	Проживання	700,00
4	Харчування у ресторані «Guest House on Gertsena»	150,00
5	Харчування у ресторані «Хряк – дім м'яса та пива»	235,00
6	Харчування у кафе «BARVY»	175,00
РАЗОМ:		1660,00

Джерело: власна розробка автора.

Отже, загальний розмір витрат на керівника, що супроводжує групу туристів під час авторського релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини», становить 1660,00 грн. Розмір витрат на керівника на 1 туриста становить – 92,22 грн.

1.6. Розрахунок собівартості авторського релігійного туру Чернігівською областю «Сакральні місцини Чернігівщини» для туристів бюджетного та високого класу представлений у таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

Собівартість туру «Сакральні місцини Чернігівщини» на 1 особу, грн.

Стаття витрат	Сума з 1 особи, грн. (бюджетний клас) /1 особа	Сума з 1 особи, грн. (високий клас)/1 особа
Проживання	388,89	388,89
Харчування під час туру	325,00	560,00
Транспортне обслуговування	1537,46	2 331,32
Екскурсійне обслуговування	331,68	331,68
Страховка туристична	80,00	80,00
Витрати на керівника групи	92,22	92,22
РАЗОМ:	2 755,25	3 784,11

Джерело: власна розробка автора.

У таблиці 3.10 представлено розрахунок собівартості авторського релігійного туру Чернігівщиною «Сакральні місцини Чернігівщини» для туристів бюджетного та високого класу на 18 осіб.

Таблиця 3.10

Собівартість туру «Сакральні місцини Чернігівщини» на 18 осіб, грн.

Стаття витрат	Сума з 1 особи, грн. (бюджетний клас)/18 осіб	Сума з 1 особи, грн. (високий клас)/18 осіб
Проживання у гостьовому домі «Guest House on Gertsena»	7000,02	7000,02
Харчування під час туру	5 850,00	10 080,00
Транспортне обслуговування	27 674,28	41 963,76
Екскурсійне обслуговування	5 970,24	5 970,24
Страховка туристична (Страхова компанія «Інтер-Плюс»)	1 440,00	1 440,00
Витрати на керівника групи	1 659,96	1 659,96
РАЗОМ:	49 594,50	68 113,98

Джерело: власна розробка автора.

Отже, собівартість авторського туру «Сакральні місцини Чернігівщини» на 18 туристів бюджетного класу складає 2 755,25 грн., а для туриста високого класу – 3 784,11 грн. Собівартість туру для туристів бюджетного класу на 27,19% менша, ніж собівартість туру для туристів високого класу.

2. Постійні витрати підприємства туризму.

2.1. Заробітна плата управлінського персоналу, що є відповідальним за розробку та впровадження туристичного продукту на ринок.

Під час розрахунку передбачається використання мінімальних ставок відповідно до положень чинного законодавства України та середніх ринкових цін по регіону Дніпропетровської області.

Так, мінімальний розмір заробітної плати, встановленої Кабінетом Міністрів України станом на 01 січня 2023 р. становить 6 700,00 грн.

Умовно на підприємстві туризму працює 3 працівники: керівник (у тому числі виконує функції менеджера по туризму), бухгалтер та гід-екскурсовод, який їздить разом із туристами у тури.

Підприємство туризму – фізична особа-підприємець 2-ої групи.

2.2. Податки та збори:

1) єдиний соціальний внесок (ЄСВ) складає 22% від розміру мінімальної заробітної плати – 1 474,00 грн. /1 особа;

2) єдиний податок (ЄП) складає 20% від розміру мінімальної заробітної плати – 1 340,00 грн.;

2.3. Оренда приміщення – умовно офіс розташований на території м. Кривого Рогу, середня вартість відповідно до аналізу ринкових цін по регіону становить 7 500,00 грн./міс.

2.4. Оплата комунальних послуг (середній розрахунок) – 700,00 грн./міс.

2.5. Витрати на послуги зв'язку (середні ціни):

- Інтернет – 200,00 грн.;
- корпоративний мобільний зв'язок (3 абоненти) – 300,00 грн.

2.6. Витрати на канцелярію – 500,00 грн.

2.7. Витрати на рекламу та просування туру «Сакральні місцини Чернігівщини»:

2.1. Офіційний сайт:

- хостинг сайту – 2 500,00 грн. на рік, або 208,00 грн. на місяць;
- обслуговування сайту – 1 700,00 грн./місяць.

У таблиці 3.10 представлена загальна сума постійних щомісячних витрат туристичного оператора на розробку та реалізацію туру.

Таблиця 3.10

Постійні витрати туристичного оператора на розробку та впровадження релігійного туру, грн.

Стаття витрат	Сума витрат, грн.
Заробітна плата (2 особи)	13 400,00
Заробітна плата фізичної особи-підприємця	6 700,00
Єдиний соціальний внесок (ЄСВ)	4 422,00
Єдиний податок (ЄП)	1 340,00
Оренда комерційної нерухомості	7 500,00
Комунальні послуги	700,00
Інтернет	200,00
Корпоративний мобільний зв'язок (3 абоненти)	300,00
Канцелярія	500,00
Хостинг сайту	208,00
Обслуговування сайту	1700,00
РАЗОМ:	36 970,00

Джерело: власна розробка автора.

Відтак, загальна сума постійних витрат туристичного оператора становить 36 970,00 грн.

Таким чином, за результатами проведених розрахунків було встановлено, що собівартість розробленого авторського туру «Сакральні

місцини Чернігівщини» становить для туристів бюджетного класу 3 030,78 грн., а для туристів вищого класу – 4 162,52 грн.

При цьому умовна сума постійних місячних витрат туристичного підприємства становить 36 970,00 грн.

Зазначені дані дають змогу визначити загальну вартість туристичного продукту та встановити доцільність впровадження туру на вітчизняному ринку туристичних продуктів, зокрема у секторі релігійного туризму.

3.2. Економічне обґрунтування релігійного туру Україною

Проведемо розрахунок загальної собівартості розробленого авторського туру Чернігівщиною «Сакральні місцини Чернігівщини» для туристів бюджетного та високого класу та визначимо його економічну ефективність.

Розрахунок загальної собівартості розробленого туру для туристів бюджетного та високого класу представлено в таблицях 3.11 та 3.12 відповідно

Таблиця 3.11

Розрахунок загальної вартості релігійного туру

«Сакральні місцини Чернігівщини» для туристів бюджетного класу

№ з/п	Стаття витрат	Сума з 1 особи, грн.	Загальна вартість на групу туристів, грн.
1	Проживання	388,89	7000,02
2	Харчування	325,00	5 850,00
3	Транспортне обслуговування	1 537,46	27 674,28
4	Екскурсійне обслуговування	331,68	5 970,24
5	Страховка туристична (АТ «Страхова компанія «UNICA»)	80,00	1 440,00
6	Витрати на супроводжуючого групи	92,22	1 659,96
7	Постійні витрати	528,33	9 509,94
8	Податки	156,33	2 814,00
9	Заробітна плата керівника групи	372,00	6 700,00
ЗАГАЛЬНА СОБІВАРТІСТЬ ТУРУ:		3 191,78	57 444,48

Відтак, для туристів бюджетного класу загальна собівартість розробленого авторського релігійного туру складає 3 191,78 грн.

Таблиця 3.12

Розрахунок загальної вартості релігійного туру
«Сакральні місцини Чернігівщини» для туристів високого класу

№ з/п	Стаття витрат	Сума з 1 особи, грн.	Загальна вартість на групу туристів, грн.
1	Проживання	388,89	7000,02
2	Харчування	325,00	5 850,00
3	Транспортне обслуговування	2 331,32	41 963,76
4	Екскурсійне обслуговування:	331,68	5 970,24
5	Страховка туристична (АТ «Страхова компанія «UNICA»)	80,00	1 440,00
6	Витрати на супроводжуючого групи	92,22	1 659,96
7	Постійні витрати	528,33	9 509,94
	Податки	156,33	2 814,00
	Заробітна плата керівника групи	372,00	6 700,00
ЗАГАЛЬНА СОБІВАРТІСТЬ ТУРУ:		3 985,22	71 733,96

З метою формування кінцевої ціни туру необхідним є врахування усіх витрат – явних (бухгалтерських) та неявних платежів (витрат), при цьому передбачається, що нормальний прибуток, умовно прийнятий у розмірі 10% від суми бухгалтерських витрат туристичного підприємства, прийнято відносити до платежів неявних. Також передбачається врахування прибутку у розмірі 5% від собівартості туру, який підприємство туризму прагне отримати від реалізованого релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини». Розрахунки представлені у таблиці 3.13.

Таблиця 3.13

Розрахунок кінцевої ціни розробленого авторського релігійного туру
«Сакральні місцини Чернігівщини»
(з урахуванням нормального прибутку)

№ з/п	Найменування показника	Розрахунок на 1 туриста бюджетного класу (група 18 осіб), грн.	Розрахунок на 1 туриста високого класу (група 18 осіб), грн.
1.	Загальна собівартість туру + нормальний прибуток (10% від загальної собівартості)	$3\,191,78 + (3\,191,78 * 0,1) = 3\,510,96$ грн. $3\,510,96 * 18 = 63\,197,28$ грн. 3 510,96 грн. (63 197,28 грн.)	$3\,985,22 + (3\,985,22 * 0,1) = 4\,383,74$ грн. $4\,383,74 * 18 = 78\,907,36$ грн. 4 383,74 грн. (78 907,36 грн.)
2.	Загальні витрати туру + нормальний прибуток + прибуток (5% від загальних витрат)	$(3\,510,96 + 351,09 + 175,55) = 4\,037,60$ $4\,037,60 * 18 = 72\,676,76$ 4 037,60 грн. (72 676,76 грн.)	$(4\,383,74 + 438,37 + 219,19) = 5\,041,30$ $5\,041,30 * 18 = 90\,743,40$ 5 041,30 грн. (90 743,40 грн.)
КІНЦЕВА ЦІНА ТУРУ (без ПДВ):		4 037,60 грн. (72 676,76 грн.)	5 041,30 грн. (90 743,40 грн.)

Отже, виходячи з даних, представлених у таблиці 3.13, кінцева ціна розробленого релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини», встановленого підприємством туризму для туристів бюджетного класу, є 4 037,60 грн. на одного туриста без урахування податку на додану вартість (ПДВ 14%), а для туристів високого класу - 5 041,30 грн. (без урахування ПДВ).

Кінцева ціна релігійного туру з урахуванням ПДВ становить 4 602,86 грн. для туристів бюджетного класу та 5 747,08 грн. – для високого класу.

Розрахуємо та проаналізуємо значення прибутковості для бюджетного та високого класів туризму, які представимо в таблицях 3.14 та 3.15.

$$B = C_{\text{туру}} * N \quad (3.1)$$

де:

B – виручка;

N – кількість туристів;

$C_{\text{туру}}$ – кінцева ціна туру, встановлена підприємством туризму.

$$ЗВ = B_{\text{п}} + B_{\text{зм}} \quad (3.2)$$

де:

$ЗВ$ – загальні витрати підприємства туризму;

$B_{\text{п}}$ – постійні витрати підприємства туризму

$B_{\text{зм}}$ – змінні витрати підприємства туризму.

$$МД = C_{\text{заг}} - B_{\text{зм}} \quad (3.3)$$

де:

$МД$ – маржинальний дохід;

$C_{\text{заг}}$ – загальна ціна на одного туриста;

$B_{\text{зм}}$ – змінні витрати у розрахунку на одного туриста.

$$\Pi = МД - B_{\text{п}} \quad (3.4)$$

Π – прибуток підприємства туризму;

$МД$ – маржинальний дохід;

$B_{\text{п}}$ – постійні витрати підприємства туризму.

Розрахунок прибутковості розроблено релігійного туру для туристів бюджетного класу представлено у таблиці 3.14, для туристів високого класу - у таблиці 3.15.

Таблиця 3.14

Розрахунок прибутковості релігійного туру для бюджетного класу туристів

Кількість туристів	Виручка	Постійні витрати	Змінні витрати	Загальні витрати	Маржинальний дохід	Прибуток
0	0	2 053,89	-	2 053,89	-2 053,89	-2 053,89
1	4 037,60	2 053,89	3 191,78	5 245,67	845,82	-1 208,07
2	8 075,20	2 053,89	6 383,56	8 437,45	1 691,64	-362,25
3	12 112,80	2 053,89	9 575,34	11 629,23	2 537,46	483,57
4	16 150,40	2 053,89	12 767,12	14 821,01	3 383,28	1 329,39
5	20 188,00	2 053,89	15 958,90	18 012,79	4 229,10	2 175,21
6	24 225,60	2 053,89	19 150,68	21 204,57	5 074,92	3 021,03
7	28 263,20	2 053,89	22 342,46	24 396,35	5 920,74	3 866,85

8	32 300,80	2 053,89	25 534,24	27 588,13	6 766,56	4 712,67
9	36 338,40	2 053,89	28 726,02	30 779,91	7 612,38	5 558,4
10	40 376,00	2 053,89	31 917,80	33 971,69	8 458,20	6 404,31
11	44 413,60	2 053,89	35 109,58	37 163,47	9 304,02	7 250,13
12	48 451,20	2 053,89	38 301,36	40 355,25	10 149,84	8 095,95
13	52 488,80	2 053,89	41 493,14	43 547,03	10 995,66	8 941,77
14	56 526,40	2 053,89	44 684,92	46 738,81	11 841,48	9 787,59
15	60 564,00	2 053,89	47 876,70	49 930,59	12 687,30	10 633,41
16	64 601,60	2 053,89	51 068,48	53 122,37	13 533,12	11 479,23
17	68 639,20	2 053,89	54 260,26	56 314,15	14 378,94	12 325,05
18	72 676,80	2 053,89	57 452,04	59 505,93	15 224,76	13 170,87

Виходячи з даних, представлених у таблиці 3.14, можна констатувати, що маржинальний дохід є позитивним вже при наявності одного туриста бюджетного класу, який придбав релігійний тур (845,82 грн.), при цьому бізнес організатора туру характеризується прибутковістю (+483,57 грн.) при реалізації трьох турів релігійної тематики. З цього випливає, що розроблений тур є прибутковим навіть при наявності 3 туристів бюджетного класу.

Таблиця 3.15

Розрахунок прибутковості релігійного туру для високого класу туристів

Кількість туристів	Виручка	Постійні витрати	Змінні витрати	Загальні витрати	Маржинальний дохід	Прибуток
0	0	2 053,89	-	2 053,89	-2 053,89	-2 053,89
1	5 041,30	2 053,89	3 985,22	6 039,11	1 056,08	-997,81
2	10 082,60	2 053,89	7 970,44	10 024,33	2 112,16	58,27
3	15 123,90	2 053,89	11 955,66	14 009,55	3 168,24	1 114,35
4	20 165,20	2 053,89	15 940,88	17 994,77	4 224,32	2 170,43
5	25 206,50	2 053,89	19 926,10	21 979,99	5 280,40	3 226,51
6	30 247,80	2 053,89	23 911,32	25 965,21	6 336,48	4 282,59
7	35 289,10	2 053,89	27 896,54	29 950,43	7 392,56	5 338,67
8	40 330,40	2 053,89	31 881,76	33 935,65	8 448,64	6 394,75
9	45 371,70	2 053,89	35 866,98	37 920,87	9 504,72	7 450,83
10	50 413,00	2 053,89	39 852,20	41 906,09	10 560,80	8 506,91
11	55 454,30	2 053,89	43 837,42	45 891,31	11 616,88	9 562,99
12	60 495,60	2 053,89	47 822,64	49 876,53	12 672,96	10 619,07
13	65 536,90	2 053,89	51 807,86	53 861,75	13 729,04	11 675,15
14	70 578,20	2 053,89	55 793,08	57 846,97	14 785,12	12 731,23
15	75 619,50	2 053,89	59 778,30	61 832,19	15 841,20	13 787,31
16	80 660,80	2 053,89	63 763,52	65 817,41	16 897,28	14 843,39
17	85 702,10	2 053,89	67 748,74	69 802,63	17 953,36	15 899,47
18	90 743,40	2 053,89	71 733,96	73 787,85	19 009,44	16 955,55

Виходячи з даних, представлених у таблиці 3.15, можна констатувати, що маржинальний дохід є позитивним вже при наявності одного туриста високого класу, який придбав релігійний тур (1 056,08 грн.), при цьому бізнес організатора туру характеризується прибутковістю (+58,27 грн.) при реалізації двох турів релігійної тематики. З цього випливає, що розроблений тур є прибутковим навіть при наявності 2 туристів високого класу.

Проведемо розрахунок коефіцієнту маржинального доходу туристичного продукту за формулою (3.5):

$$K_{\text{мд}} = \text{МД} / \text{Ц}_{\text{туру}} \quad (3.5),$$

де: $K_{\text{мд}}$ – коефіцієнт маржинального доходу туристичного продукту;

МД – маржинальний дохід;

$\text{Ц}_{\text{туру}}$ – кінцева ціна туристичного продукту.

Проведемо розрахунок для туристів бюджетного класу:

$$K_{\text{мд}} = 845,82 / 4\,037,60 = 0,20 \text{ (20\%)}.$$

Проведемо розрахунок для туристів високого класу:

$$K_{\text{мд}} = 1\,056,08 / 5\,041,30 = 0,209 \text{ (21\%)}.$$

В таблиці 3.16 представлений маржинальний аналіз.

Таблиця 3.16

Маржинальний аналіз релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини»

Показники	Тур для 1/18 осіб (для бюджетного класу)	Тур для 1/18 осіб (для високого класу)
Виручка (ціна), грн	4 037,60 грн. / (72 676,80 грн.)	5 041,30 грн. / (90 743,40 грн.)
Змінні витрати, грн	3 191,78 грн. / (57 452,04 грн.)	3 985,22 грн. / (71 733,96 грн.)
Маржинальний дохід, грн	845,82 грн. / (15 224,76 грн.)	1 056,08 грн. / (19 009,44 грн.)
Коефіцієнт маржинального прибутку	0,20	0,21
Маржинальна рентабельність, %	20%	21%

Таким чином, за результатами проведеного економічного аналізу доцільності впровадження авторського релігійного туру «Сакральні місцини

Чернігівщини» було встановлено, що загальна собівартість туру для туристів бюджетного класу становить 3 191,78 грн. при кінцевій ціні туру для споживача – 4 602,86 грн. з урахуванням ПДВ (14%), а загальна собівартість туру для туристів високого класу – 3 985,22 грн. при кінцевій ціні туру з урахуванням ПДВ (14%) – 5 747,08 грн.

Маржинальна рентабельність розробленого туру для туристів бюджетного класу складає 20%, для туристів високого класу – 21%, що свідчить про те, що розроблений тур є економічно ефективним та прибутковим для туристичного підприємства навіть при реалізації 1 туру, а відповідно є доцільним для впровадження. При цьому більш прибутковим буде тур для туристів високого класу.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного аналізу особливостей організації релігійного туризму в Україні, автор дійшов до таких теоретичних та практичних висновків:

1. Аналіз історичних етапів розвитку релігійного туризму свідчить, що це один із найдавніших видів туризму у світі і сягає часів Античності, коли стародавні люди почали мандрувати з метою поклоніння язичницьким святиням. Умовно історичні етапи розвитку релігійного туризму враховують: I етап – період Античності; II етап – період Середньовіччя (X – XVII ст.); III етап – період Відродження та Просвітництва; IV етап – наші дні.

2. Під поняттям «релігійний туризм» слід розуміти самостійний вид туризму, сутність якого полягає у подорожах до релігійних центрів, святих місць, що знаходяться за межами звичного для туриста середовища. Основними видами релігійного туризму є паломницькі та екскурсійні тури, під час яких туристам надається можливість відвідування релігійних місць, релігійних зібрань та заходів, подорожувати з місіонерськими та/або гуманітарними цілями; здійснювати подорожі спільно зі своїми релігійними однодумцями.

3. Досліджено географію та провідні центри релігійного туризму України. Встановлено, що на сьогодні як в Україні, так і в світі наявна велика кількість релігійно-паломницьких центрів різної категорії привабливості та духовної значимості, призначених для відвідування як внутрішніми, так й іноземними туристами.

4. Проаналізовано динаміку, напрямки та перспективи розвитку релігійного туризму в Україні та в світі. Однією з ключових проблем розвитку релігійного туризму в Україні, попри наявність великих паломницьких центрів, є військові дії на Сході України; низький рівень туристичного обслуговування та організації релігійних турів; відсутність паломницької

інфраструктури, що призводить до зменшення кількості релігійних туристів, прочан та паломників у місцевостях тощо.

5. Розроблено авторський 2-денний релігійний тур «Сакральні місцини Чернігівщини», метою якого є відвідування релігійних місць, знайомство з релігійними традиціями мальовничої Чернігівщині. Програма туру включає: екскурсійне обслуговування (послуги гідів); залізничне та транспортне обслуговування; розміщення у гостьовому дому «Guest house on Gertsena»; харчування та страхування.

Проведені розрахунки показали, що собівартість розробленого релігійного туру «Сакральні місцини Чернігівщини» для туристів бюджетного класу становить 3 191,78 грн. при кінцевій ціні туру для споживача – 4 602,86 грн. з урахуванням ПДВ (14%), а загальна собівартість туру для туристів високого класу – 3 985,22 грн. при кінцевій ціні туру з урахуванням ПДВ (14%) – 5 747,08 грн.

Маржинальна рентабельність розробленого туру для туристів бюджетного класу складає 20%, для туристів високого класу – 21%, що свідчить про те, що розроблений тур є економічно ефективним та прибутковим для туристичного підприємства навіть при реалізації 1 туру, а відповідно є доцільним для впровадження. При цьому більш прибутковим буде тур для туристів високого класу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2012 р. №2755-VI. *Офіційний вісник України*. 2010. №92. Том 1. Ст. 3248. Стор. 9.
2. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 р. № 324/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 31. Ст. 24.
3. Благун І., Румянцева І. Тренди туристичних потоків в умовах пандемії. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 6. Том 1. С. 115–123.
4. Бордун О.Ю., Монастирський В.Р. Релігійний туризм України: тенденції організації в «Ювілейний рік Божого милосердя». *Вісник ЛПГУ*. 2017. № 78. С. 8–13.
5. Братюк В.П. Аналіз досвіду Західних країн щодо формування державної політики сприяння розвитку туризму. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 9 (135). С. 63–71.
6. Брусільцева Г.М., Зима О.Г. Правове регулювання туристичної діяльності : навч. посіб. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. 214 с.
7. Галан Н.І. Державна підтримка малого та середнього бізнесу: досвід розвинених країн: монографія. Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. 188 с.
8. Воронкова В.Г. Маркетинг соціальних послуг. Київ : Наукова думка, 2017. 388 с.
9. Державна служба статистики України. 2023. URL: <https://ukrstat.gov.ua>.
10. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу. Київ : Центр навчальної літератури, 2017. 232 с.
11. Завадський Й.С., Осовська Т.В., Юшкевич О.О. Економічний словник. Київ : Кондор, 2006. 357 с.
12. Кляп М.П., Шандор Ф.Ф. Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 580 с.

13. Ковальчук І.В. Економіка підприємства : навч. посіб. Київ : Логос, 2019. 710 с.
14. Легеза В.М. Поняття та особливості розвитку релігійного туризму. *Наукове мислення*. 2022. URL: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/35-shosta-mizhnarodna-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/70-ponyattya-ta-osoblivosti-rozvitku-religijnogo-turizmu>
15. Луговий Б., Островська Н. Особливості розвитку релігійного туризму на Тернопіллі. *Молодий вчений*. 2022. № 6 (106). С. 11–14.
16. Лук'янов В.О., Мунін Г.Б. Маркетинг туристичного бізнесу. Харків : Знання, 2019. 388 с.
17. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Київ : Альтерпрес, 2015. 436 с.
18. Мальська М.П., Бордун О.Ю. Організація та планування діяльності туристичних підприємств: теорія та практика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 248 с.
19. Мартюшева О.О. Проекти концепції сталого розвитку України: можливість їх вдосконалення та застосування. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2014. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/proekti-koncepcii-stalogo-rozvitku-ukraini-mozhlivist-ikh> (дата звернення: 14.04.2023).
20. Мезинський Національний природний парк. 2023. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/68864_mezinskiy-nacionalnyy-park.htm
21. Миронов Ю.Б. Маркетинг в туризмі: конспект лекцій. Київ : Знання, 2018. 316 с.
22. Михайліченко Г.І. Туроперейтинг: підручник. Київ : Освіта, 2018. 298 с.
23. Моїсеєва В.Л., Діденко Д.Ф. Ринок туристичних послуг регіону: сутність, теоретичні основи сегментації, диференціації. *Вісник ХНАУ. Серія*

«Економічні науки». 2019. №15. URL:
https://visen.knau.kharkov.ua/20191_15.html

24. Названо 10 туристичних напрямків, які мандрівники бронюють на 2023 рік. УНІАН. 2023. URL: <https://www.unian.ua/tourism/news/top-10-populyarnih-turistichnih-napryamkiv-na-2023-rik-stambul-mehiko-lisabon-sidney-novini-amp-12034707.html>

25. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації. URL:
www.unwto.org

26. Офіційний сайт Міністерства культури та інформаційної політики України. URL: <https://mkip.gov.ua/>

27. Офіційний сайт Новгород-Сіверського музею-заповіднику «Слово о полку Ігоревім». 2023. URL: https://ns-slovo.event.net.ua/cart/cart?id_date=629

28. Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні. Оновлення до документу «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні». Київ : ЄБРР, 2020. 28 с.

29. Перспективи розвитку туристичної галузі під час та після карантину обговорили на «TAVRIAN ONLINE HORIZONS». URL: <https://khoda.gov.ua/>

30. Тарасова В.В., Ковалевська І.М. Оцінка регіонального розвитку релігійного туризму в Україні. *Science and Practices. Problems and Innovations*. 2022. Випуск 15. С. 216 – 219.

31. Храми Новгород-Сіверського району Чернігівської області. 2023. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_catalog/384749-543-temples-novhorod-siverskyi-raion.htm

32. Чередніченко А.О. Розвиток релігійного туризму як шлях до відновлення туристичної галузі в умовах соціально-економічної кризи. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. №58. С. 226-232.

33. Чернігівщина туристична. 2023. URL:
<https://chernihivregion.travel/places/>

34. Чорненька Н.В. Організація туристської індустрії : навч. посіб. Київ : Знання, 2018. 288 с.

35. Юрченко С.О., Юрченко О.Є. Релігійний туризм у християнстві на сучасному етапі. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2017. № 6. С. 216-220.

36. Tirado B.J.G., Hernández M.H. Promoting Tourism through the EU LEADER Programme: Understanding Local Action Group Governance. *Eur. Plan. Study*. 2018. Vol. 27. pp. 1–19.

ДОДАТКИ

Додаток А



Рис. А.1. Гостьовий дім «Guest House on Gertsena»
(м. Новгород-Сіверський) [33]

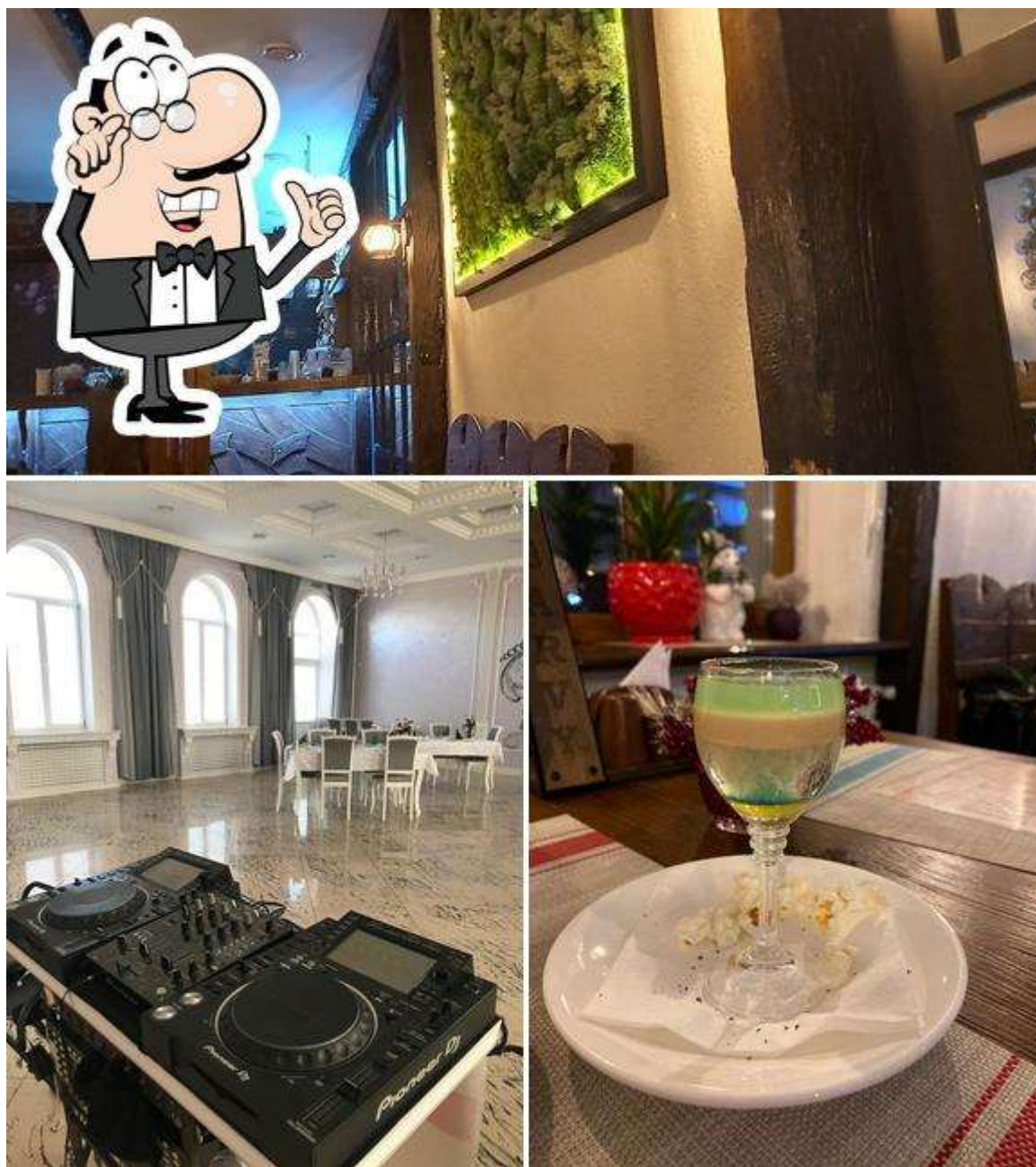


Рис. Б.1. Кафе «BARVY» у м. Ніжин [33]



Рис. В.1. Ресторан «Хряк – дім м'яса та пива» [33]



Рис. Г.1. Новгород-Сіверський історико-культурний музей-заповідник
«Слово о полку Ігоревім» [27]



Рис. Г.2. Новгород-Сіверський історико-культурний музей-заповідник
«Слово о полку Ігоревім» [27]



Рис. Д.1. Свято-Введенський жіночий монастир [31]

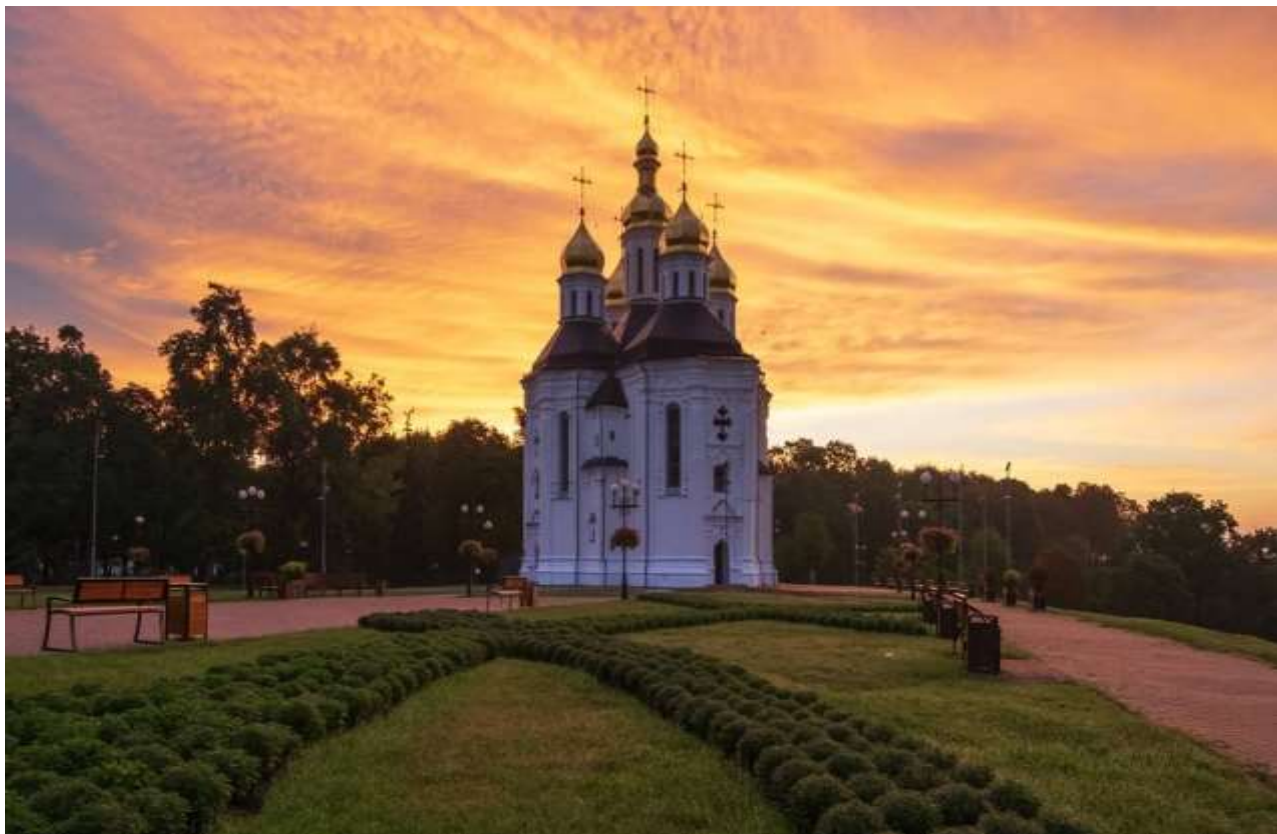


Рис. Е.1. Катерининська церква [33]



Рис. Е.2. Катерининська церква [33]



Рис. Є.1. Кам'яниця (сmt. Седнів) [33]



Рис. Ж.1. Борисоглібський собор [33]



Рис. 3.1. Мезинський Національний природний парк [33]



Рис. І.1. Кладовищенська церква (Церква святих Костянтина і Олени) [33]